

Eğitimde Ahlak ve Etik

Edit6rler:

Behçet ORAL

Ahmet ÇOBAN

Mehmet BARS

5. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Behçet ORAL - Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS

EĞİTİMDE AHLAK VE ETİK

ISBN 978-625-6357-71-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevdir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Şubat 2019, Ankara

5. Baskı: Temmuz 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım AŞ
Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A
Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 802 00 53-54

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsan, varlık âleminde en çok öğrenmeye ihtiyacı olan bir konuma sahip olduğu gibi, en çok öğrenmeye ve eğitime uygun bir yaratılışa da sahip bulunmaktadır. Hayata gözlerini açtığı andan itibaren, merak duygusu ve ihtiyaçları nedeniyle öğrenme süreci başlamakta ve yaşamının sonuna kadar da bu süreç devam etmektedir. Öğrendiği şeyler, duygu ve düşünce yapısını etkilemekte, davranışlarını biçimlendirmektedir.

İnsanın diğer canlılardan farklı özelliklerde yaratıldığını esas alan eğitim sistemleri, eğitim sürecinde bireyin sadece bedenini ve bedensel ihtiyaçlarını değil, ruhunu ve ruhsal ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmaya zorundadır. Bilişim çağında eğitimin değer kazanması, bölgesel, ulusal ve evrensel ihtiyaçlara cevap vermesi; sadece “bilen” değil, aynı zamanda “mutlu” birey yaklaşımını esas alması aciliyet kesbetmiştir. Bireyin, tek başına mutlu olması, sürdürülebilir bir durum olarak değerlendirilmemektedir. Birey, diğer bireylerle ve çevresiyle sağlıklı etkileşimde bulunduğu takdirde anlamlı ve kalıcı mutluluğu yakalayabilecektir. Bunun için eğitim sürecinin, bireylerin yaratılışlarına uygun; hem maddi hem de manevi ihtiyaçlara cevap verecek şekilde planlanması zorunluluk arz etmektedir. Bu düşünceyle hareket edildiği takdirde, hem “bilgili” hem de “erdemli” bireyler yetiştirmek mümkün olacaktır.

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan gerekçeler, eğitim sürecinde ahlak ve etik boyutunun olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitim sürecinde kazandırılan her türlü bilginin, bireyin yaratılışına uygun olması, ahlaki durumu; bireyin diğer bireylerle ve çevresiyle uyumunun sağlanması ise etik durumu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bireye eğitim sürecinde kendisine, içinde yaşadığı topluma, tüm insanlara, hatta çevreye karşı sorumluluk bilincini kazandıracak; ahlaki ve etik olmayan duygu, düşünce, tutum, davranış ve alışkanlıklardan uzak durmasını sağlayacaktır.

Bu duygu ve düşüncelerden hareketle, her biri alanında uzman olan bilim insanlarının ortak çabasıyla yazılan bu kitabın, öncelikle, öğretmen yetiştirme sürecinde öğretmen adaylarına önemli kazanımlar sağlayacağı, eğitim bilimleri alanının da ahlak ve etik boyutuna temel oluşturacağı umulmaktadır.

Kitabın yazımında emeği geçen değerli meslektaşlarımız (soyadı alfabetik sıraya göre) Fırat Kıyas BİREL, Abdullah ÇETİN, Filiz ÇETİN, Zühal ÇUBUKÇU, Abidin DAĞLI, Zülfü DEMİRTAŞ, Cevdet EPÇAÇAN, Yücel GELİŞLİ, Bünyamin HAN, Gürbüz OCAK, Soner Mehmet ÖZDEMİR, Habip ÖZGAN, Ata PESEN,

Sedef SÜER, Rezzan UÇAR, Serkan ÜNSAL, Taha YAZAR ve Kürşad YILMAZ'a çok teşekkür ederiz.

Kitabın basımında ve dağıtımında emeği geçen PEGEM AKADEMİ çalışanlarına ve özellikle Servet SARIKAYA'ya çok teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Behçet ORAL

ORCID No: 0000-0002-6885-1683

Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN

ORCID No: 0000-0002-8177-5670

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS

ORCID No: 0000-0002-8695-2648

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: *Prof. Dr. Behçet ORAL - Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS*

1. Bölüm: Temel Kavramlar

Prof. Dr. Behçet ORAL - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6885-1683

Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8177-5670

2. Bölüm: Ahlak ve Etik ile İlgili Teoriler

Prof. Dr. Gürbüz OCAK - Afyon Kocatepe Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8568-0364

Dr. Öğr. Üyesi Serkan BOYRAZ - Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6483-1397

3. Bölüm: Etik İlke, Etik Kural, İş ve Meslek Ahlakı/Etiği

Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ - Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1072-5772

4. Bölüm: Sosyal, Kültürel, Ahlakî ve Etik Yönleriyle Öğretmenlik Mesleği

Doç. Dr. Nilgün DAĞ - Mersin Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5084-6472

Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR - Mersin Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7236-946X

5. Bölüm: Eğitim ve Öğrenme Hakkı

Doç. Dr. Fırat Kıyas BİREL - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2001-0260

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BARS - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8695-2648

6. Bölüm: Eğitim, Öğretim, Öğrenme ve Değerlendirme Sürecinde Etik İlkeler

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ - Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2816-3621

7. Bölüm: Eğitim Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik

Doç. Dr. Serkan ÜNSAL - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0367-0723

Doç. Dr. Abdullah ÇETİN - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1118-0740

8. Bölüm: Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Veli ve Öğrencilerin Etik Sorumlulukları

Doç. Dr. Abidin DAĞLI - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3072-8997

Doç. Dr. Bünyamin HAN - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0204-5686

9. Bölüm: İş ve Meslek Hayatında Etik Dışı Davranışlar

Doç. Dr. Filiz ÇETİN - Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6806-0160

10. Bölüm: Türkiye’de Kamu Yönetimi, Eğitim ve Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler

Prof. Dr. Kürşad YILMAZ - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3705-5094

11. Bölüm: Okulda ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar, Etik İkilemler, Sorunlar ve Çözüm Yolları

Prof. Dr. Zühal ÇUBUKÇU - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7612-7759

12. Bölüm: Okullarda Ahlak Eğitimi ve Etik Kurullar

Doç. Dr. Ata PESEN - Siirt Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1676-7444

Doç. Dr. Cevdet EPÇAÇAN - Siirt Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8926-3226

13. Bölüm: Ahlaki/Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü ve Öğretmen

Doç. Dr. Ahmet GÖÇEN - Harran Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9376-2084

Prof. Dr. Habib ÖZKAN - Gaziantep Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7496-058X

14. Bölüm: Eğitim Denetiminde Etik

Doç. Dr. Rezzan UÇAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4526-2517

15. Bölüm: Eğitim Araştırmalarında Etik

Doç. Dr. Taha YAZAR - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2285-4889

Dr. Öğr. Üyesi Sedef SÜER - Dicle Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1833-9286

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM TEMEL KAVRAMLAR

Giriş.....	1
Ahlâk.....	2
Etik	2
Etik ve Ahlak İlişkisi	4
Etîğin Temel Kavramları	5
İyi.....	5
Erdem	6
Sorumluluk.....	7
Vicdan.....	7
Etik Türleri	8
Betimleyici Etik	8
Meta-Etik	8
Normatif Etik.....	9
Uygulamalı Etik.....	9
Değerler	9
Değerler-Ahlak-Etik İlişkisi.....	11
Norm.....	11
Norm-Değer İlişkisi	11
Kişilik.....	12
Şahsiyet	13
Karakter	13
Şahsiyet-Karakter İlişkisi	14
Karakter-Şahsiyet-Seciye-Ahlak İlişkisi	14
Mizaç.....	14
Mizaç-Karakter İlişkisi	15
Tabiat.....	15
Fazilet.....	15
Dürüstlük.....	16
Özet	16
Değerlendirme Soruları	19
Kaynakça.....	21

2. BÖLÜM

AHLAK VE ETİK İLE İLGİLİ TEORİLER

Giriş	25
Sonuca Dayalı Kuramlar	28
Etik Egoizm.....	28
Faydacılık	29
Deontolojik Kuramlar.....	29
Kant'ın Kuramı	30
Doğal Yasa (Natural Law) Kuramı.....	31
Değerler Etiği.....	31
Özet	32
Değerlendirme Soruları	33
Kaynakça.....	35

3. BÖLÜM

ETİK İLKE, ETİK KURAL, İŞ VE MESLEK AHLAKI/ETİĞİ

Giriş.....	37
Etik İlkeler	38
Etik İlkelerin Yararları	39
Etik Kurallar	40
Etik Kodlar	42
Meslek Etiği.....	43
Meslek Etiği Gelişim Süreci	45
Özet	47
Değerlendirme Soruları	49
Kaynakça.....	50

4. BÖLÜM

SOSYAL, KÜLTÜREL, AHLAKİ VE ETİK YÖNLERİYLE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ

Giriş.....	51
Öğretmenlik	52
Öğretmenliğin Sosyal ve Kültürel Yönü	57
Öğretmenliğin Ahlakî ve Etik Yönü.....	58
Dünyada ve Türkiye'de Öğretmenlik	61
Özet	64
Değerlendirme Soruları	66
Kaynakça.....	69

5. BÖLÜM EĞİTİM VE ÖĞRENME HAKKI

Eğitim ve Öğrenme Hakkının Tarihsel Gelişimi.....	73
Eğitim ve Öğrenme Hakkı ile İlgili Düzenlemeler	80
Uluslararası Düzenlemeler	80
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	80
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	80
Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme	81
Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme.....	82
Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi.....	82
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	83
Ulusal Düzenlemeler.....	84
1982 Anayasasında Eğitim Hakkı	84
1961 Anayasasında Eğitim Hakkı	84
Günümüzde Eğitim ve Öğrenme Hakkı, Düşünce ve Yaklaşımlar, Teknolojik Gelişmeler Işığındaki Değişimler.....	84
Özet	85
Değerlendirme Soruları.....	87
Kaynakça.....	89

6. BÖLÜM EĞİTİM, ÖĞRETİM, ÖĞRENME VE DEĞERLENDİRME SÜRECİNDE ETİK İLKELER

Eğitim ve Etik	91
Eğitim ve Etik İlişkisi	92
Öğretim Etkinlikleri ve Etik.....	99
Öğretmen- Öğrenci, Öğrenci-Öğrenci İletişimi	102
Öğrenci Değerlendirmesi ve Etik.....	109
Özet	115
Değerlendirme Soruları	117
Kaynakça.....	118

7. BÖLÜM EĞİTİM PAYDAŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE ETİK

Giriş.....	121
Eğitimde Paydaş.....	122
Paydaş İlişkilerinin Eğitime Yansımaları.....	123

Eğitim Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik.....	125
Öğretmen-Veli İlişkilerinde Etik	125
Öğretmen-Öğrenci Arasındaki İlişkide Etik	128
Öğretmenlerin Meslektaşları ile İlişkilerinde Etik.....	129
Özet	130
Değerlendirme Soruları	132
Kaynakça.....	134

8. BÖLÜM

EĞİTİM VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN VELİ VE ÖĞRENCİLERİN ETİK SORUMLULUKLARI

Giriş.....	137
Eğitim ve Okul Yöneticilerinin Etik Sorumlulukları.....	138
Öğrenci Velilerinin Etik Sorumlulukları.....	147
Öğrencilerin Etik Sorumlulukları	157
Özet	162
Değerlendirme Soruları	164
Kaynakça.....	166

9. BÖLÜM

İŞ VE MESLEK HAYATINDA ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Giriş.....	169
Etik Dışı Davranış	172
Etik Dışı DavranıŐlara Neden Olan Faktörler.....	173
Bireysel Faktörler.....	173
Örgütsel Faktörler	174
Etik Dışı DavranıŐlarının Sonuşları.....	177
Bireysel Doyumsluk ve Mutsuzluk.....	179
Etik Dışı DavranıŐlarının Önlenmesi.....	181
Etik Sorgulama.....	183
Özet	183
Değerlendirme Soruları	185
Kaynakça.....	186

10. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMU YÖNETİMİ, EĞİTİM VE ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ ETİK DÜZENLEMELER

Giriş.....	191
Türkiyede Kamu Yönetiminde Etik Düzenlemeler.....	192
Türkiyede Eğitim ve Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler.....	201
Öğrenciler ile İlişkilerde Etik İlkeler.....	203
Eğitim Mesleğine İlişkin Etik İlkeler.....	204
Eğitimcilerle İlişkilerde Etik İlkeler	205
Veliler ile İlişkilerde Etik İlkeler	206
Okul Yönetimi ve Toplum ile İlişkilerde Etik İlkeler	206
Okul Yöneticilerinin; Öğretmenler, Öğrenciler ve Veliler ile İlişkilerinde Etik İlkeler	206
Özet	206
Değerlendirme Soruları	208
Kaynakça.....	210

11. BÖLÜM

OKULDA VE EĞİTİMDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR, ETİK İKİLEMLER, SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Giriş.....	211
Etigi Oluşturan Temel İlkeler.....	212
Etik Davranışın Kriterleri.....	212
Etik Dışı Davranışlar.....	213
Etik Dışı Davranışların Nedenleri.....	216
Etik Dışı Davranışların Kurumsallaştırılması	217
Etik Dışı Davranışların Önlenmesine Yönelik Sorumluluklar.....	217
Etik İkilemler	218
Özet	219
Değerlendirme Soruları	220
Kaynakça.....	221

12. BÖLÜM

OKULLARDA AHLAK EĞİTİMİ VE ETİK KURULLAR

Giriş.....	223
Ahlak Eğitimi Açısından Okulların Dünü ve Bugünü.....	225
Okullarda Ahlak Eğitiminin İlkeleri.....	227
Etik Kurulları	229

Kamu Görevlileri Etik Kurulu	230
Eğitim Kurumlarındaki Etik Kurulları	231
MEB Etik Komisyonu Kurulu ve İşleyişi	237
Özet	238
Değerlendirme Soruları	240
Kaynakça.....	243

13. BÖLÜM

AHLAKİ/ETİK BİR LİDER OLARAK OKUL MÜDÜRÜ VE ÖĞRETMEN

Giriş.....	245
Etik Liderlik.....	246
İkilem, Çatışma Karşısında Etik Lider.....	247
Okullarda Etik Dışı Davranışlar	248
Etik Liderlik Boyutları	249
Etik Liderliğin Okullarda Sağladığı Faydalar.....	250
Etik Liderlik Açısından “Nefs ve Ruh”	251
Özet	253
Değerlendirme Soruları	254
Kaynakça.....	256

14. BÖLÜM

EĞİTİM DENETİMİNDE ETİK

Giriş.....	259
Eğitim Denetimi	259
Bilimsel Denetim	261
Öğretimsel Denetim.....	262
Kliniksel Denetim	262
Sanatsal Denetim.....	263
Farklaştırılmış Denetim	263
Gelişimsel Denetim	264
Eğitim Denetiminde Etik ve Etik İlkeler	264
Eğitim Denetiminde Etik	264
Eğitim Denetiminde Etik İlkeler	266
Eğitim Denetiminde Etik Sorunlar	272
Özet	274
Değerlendirme Soruları	275
Kaynakça.....	277

15. BÖLÜM

EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA ETİK

Giriş.....	281
Bilim Etiği.....	283
Bilimsel Etik İlkeler	284
Bilimsel Araştırma ve Etik.....	286
Eğitim Araştırmalarında Etik	290
Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışlar.....	291
Eğitim Araştırmalarında Etik Dışı Davranışları Önlemek İçin Öneriler	293
Özet	297
Değerlendirme Soruları	300
Kaynakça.....	302
Yazarlar Hakkında.....	307

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Prof. Dr. Behçet ORAL - Dicle Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6885-1683

Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN - Dicle Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8177-5670

Kazanımlar

- ☒ Ahlak kavramını açıklar
- ☒ Etik kavramını açıklar
- ☒ Ahlak ve Etik kavramları arasındaki ilişkiyi sorgular
- ☒ Etiği temel kavramları açısından analiz eder
- ☒ Etik Türlerini açıklar
- ☒ Değerler-Ahlak-Etik İlişisini sorgular
- ☒ Norm-Değer İlişisini sorgular.
- ☒ Şahiyet-Karakater İlişisini sorgular
- ☒ Mizaç-Karakter İlişisini sorgular
- ☒ Karakter-Şahsiyet-Seciye-Ahlak İlişisini sorgular

Giriş

Eğitim, genel olarak, bireyde davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak değerlendirilmektedir. Sosyal bir varlık olan bireyin, diğer bireylerle ve çevresiyle etkileşiminde, davranış değişikliğinin göstergesi olan kazanımlar eğitim sürecinin asıl amacını oluşturmaktadır. Bu kazanımlardan ahlaki ve etik yönü ile bilinenler ayrı bir değere sahip bulunmaktadır. Bilişim çağında, bireylerin ahlak ve etikten yoksun salt bilgi ve teknoloji ile yetinmesi, maddi boyutta imkânlar sağlayabilir, ancak, bu imkânları kendine ve toplumun yararına uygun şekilde kullanması konusunda ciddi endişelerin oluşacağına da düşünülmesi gerekmektedir. Bu nedenle, eğitim süreci planlanırken, bireylerin sahip olmaları istenen kazanımların maddi nitelikte birlikte manevi nitelik te taşınması önem arz etmektedir.